

posebej izjave Martina Greifa in Albina Vernika, AMNOM; Ostrovška, Kljub vsemu odpor, predvsem str. 122—125; Rogl — Žnidarič, Maribor 1941—1945, str. 10—14; Filipič: Prvi pohorski partizani. Po Zorkovi izjavi je bil sekretar partijske organizacije v železniških delavnicah Vladimir Vidav. Vidav je pred vojno deloval v Jugoslovanski strokovni zvezi. Bil je član pokrajinskega odbora OF za Štajersko. Nemci so ga ustrelili 15. novembra 1941 v Mariboru (Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 77, 85, 86). V železniških delavnicah je bil pri sabotažnih akcijah pred odhodom v Pohorsko partizansko četo zelo aktiven narodni heroj Angel Besednjak, ki je padel 1. novembra 1941. — 24. Tone Ferenc, Štiri Heydrichova poročila o sabotažnih, diverzantskih in partizanskih akcijah v letu 1941, ČZN 1965, nova vrsta, 1. letnik, str. 189—208. — 25. Poročilo orožniške postaje Tezno z dne 18. julija 1941 komandantu varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, AMNOM, poročilo je objavil Tone Ferenc, Prispevki 1961, št. 1/2, str. 248. — 26. Dopis komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 19. februarja 1942 orožniški postaji Tezno, AMNOM. Orožniška postaja Tezno je 23. februarja 1942 o Gobcu kot storilcu akcije poročala izpostavi kriminalne policije v Mariboru. AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 53. — 27. Glej med drugim: Filipič, Prvi pohorski partizani, str. 58. — 28. Poročili mariborske izpostave kriminalne policije z dne 18. julija in 11. avgusta 1941 s prilogami, AMNOM (poročilo z dne 18. julija 1941 je objavila Zdenka Rogl, Okupatorski dokumenti iz arhiva muzeja narodne osvoboditve. ČZN 1969, str. 543. — 29. Glej. op. 24. — 30. Zapisnik zaslišanja Zorka. — 31. Vpis-

na knjiga mariborskih sodnih zaporov, AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 156. — 32. Zapisnik zaslišanja Zorka; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 64 in 87. — 33. Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 77. — 34. Glej op. 30. — 34 a. Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI/1, dok. št. 34. — 35.

Izjave Martina Greifa in Albina Vernika in drugo spominsko gradivo v AMNOM. — 36. Poročilo orožniške postaje Studenci z dne 9. avgusta 1941 komandantu varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, AMNOM (Poročilo je objavil Tone Ferenc, Prispevki št. 1/2, str. 249 do 250); Ostrovška, Kljub vsemu odpor, str. 166; Filipič, Prvi pohorski partizani, str. 144. Zanimivo je, da Martin Greif v več svojih izjavah, v katerih omenja sabotažne akcije, požiga pri betnavskem gradu ne omenja. — 37. Glej opombo 24. — 38. O akcijah Pohorske partizanske čete glej med drugim: Ževart, Po sledovih NOV; Filipič, Prvi pohorski partizani; Lojze Penič, Partizansko Pohorje, Maribor 1977; Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941—1942, Ljubljana 1972, str. 81—93; Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana 1977, str. 112—113 in 138—139. — 39. O izgubah NOG v Mariboru v drugi polovici 1941 glej predvsem: Ostrovška, Kljub vsemu odpor; Rogl—Žnidarič, Maribor 1941—1945; Filipič, Prvi pohorski partizani; Ževart, Po sledovih NOV. Med dokumenti izgube osvobodilnega gibanja v Mariboru zelo ilustrirajo: vpisna knjiga mariborskih sodnih zaporov, okupatorjevi razglasi o streljanjih sodelavcev in organizatorjev NOG iz leta 1941, AMNOM, in tudi zapisnik zaslišanja Zorka.

RAZVOJ UPRAVNE UREDITVE V MARIBORU*

VLADIMIR BRACIČ

Splošni družbeni in politični razvoj v Evropi, ki je terjal ukinitve preživelih fevdalnih ustanov, je prisilil cesarsko oblast na Dunaju, da je izvedla korenitejše reforme, ki so dobile globlji izraz v splošni kmečki odvezi in organizaciji novih državnih, upravno-političnih in sodnih organov. Tako je na osnovi provizoričnega zakona o občinah z dne 7. marca 1849 cesarski notranji minister z »visokim odlokom« z dne 4. februarja 1850 izdal odlok o imenih novih občin »sosesk«. Na osnovi tega odloka je cesarsko namestništvo v Gradcu s posebnim odlokom z dne 20. septembra 1850 razglasilo nove občine (soseske) z njihovimi deli. Soseske so bile določene po prin-

cipu, naj krajan v okviru soseske sam rešuje svoje osnovne probleme. Prave državne organe so predstavljale posebne upravno-politične enote, imenovane okrajna glavarstva. Na njihovem območju je poslovalo eno ali več okrajnih sodišč. Višja stopnja upravno-politične oblasti je bilo okrožje.

Maribor je postal sedež okrožja, ki je obsegalo s Slovenci naseljen del Vojvodine Štajerske. Zunaj njegovega območja so ostali slovenski kraji severno od Kozjaka, ki jih tudi Slomšku ni uspelo vključiti v mariborsko škofijo, in v radgonskem kotu. Nekaj slovenjegoriških vasi južno od Mure je pripadalo okrajnemu glavarstvu v Radgoni in s

tem v okvir graškega okrožja. Te vasi so spadale deloma pod okrajno sodišče v Cmureku (Mureck), deloma pod Radgono (Radkersburg).

Maribor je bil tudi sedež okrajnega glavarstva, v okviru katerega so bila tri okrajna sodišča — Lenart v Slov. goricah, Maribor in Slovenska Bistrica. Jurisdikcija mariborskega okrajnega sodišča je obsegala skoraj povsem enako območje, kot ga obsega današnjih 6 mariborskih občin. Na tem območju je bilo leta 1850 160 katastrskih občin in organiziranih 95 sosesk ter mesto Maribor. 54 sosesk ali 57,4 % je obsegalo samo po eno katastrsko občino, 33 ali 35,1 % po dve, 7 ali 7,6 % po tri in 1 ali 1,2 % 5 katastrskih občin (Košaki). Povprečna soseska je torej obsegala 1,3 katastrske občine. Večina sosesk je bila površinsko majhna. Najmanjša — Kaniža je obsegala komaj 115 ha, največja — Kumen pa 4096 ha; sicer pa jih je 45 ali 51 % merilo med 287 in 575 ha, 26 in 30 % med 576 in 1150 ha in 9 ali 10 % nad 1150 ha. Podatki govorijo, da je bilo načelo bližine in neposrednega interesa zelo dosledno izvedeno.

Mesto Maribor je leta 1850 obsegalo 5 katastrskih občin: Mestna Dobrava, Mestna vrata, Koroška vrata, Mesto in sv. Magdalena; prve 4 so na levem bregu Drave, zadnja na desnem bregu. Mestno območje je merilo 703 ha in je bilo razdeljeno na 5 »Bezirkov«, ki so obsegali v glavnem območja prej naštetih katastrskih občin.

Do leta 1900 je bilo opravljenih nekaj teritorialnih sprememb — združitve sosesk, nastala je ena nova, tako je bilo na obravnavanem območju leta 1900 84 sosesk in mesto Maribor. Najmanj prebivalstva sta imeli soseski Kaniža (127) in Bohova (199), največ pa soseski sv. Jakob v Slov. goricah (2758) in Studenci (2430).

Po 1. svetovni vojni so bile sodnemu okraju Maribor priključene soseske Dražen vrh, Sladki vrh, Trate in Velka, ki so prej spadale v sodni okraj Cmurek. Iz prejšnjih sosesk so se izločile in osamosvojile 4. Tako je bilo leta 1921 na obravnavanem območju 92 občin in mesto Maribor.

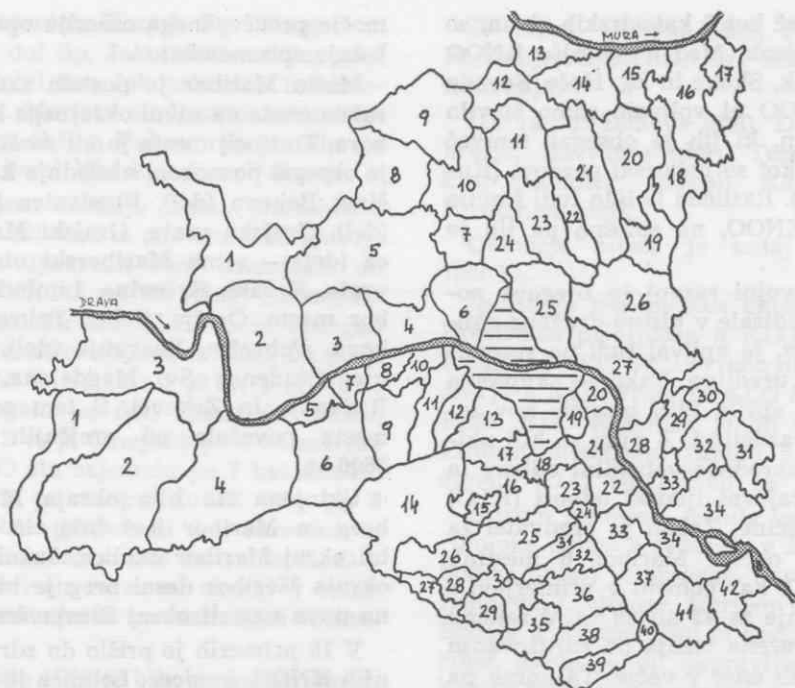
Z oktoidirano ustavo in uvedbo monarho-fašistične diktature leta 1929 se je začel proces jugoslovenjenja in centralizma. Ta politika se je izrazila tudi v reorganizaciji upravnopolitične ureditve. Tako je bila v letih 1933—1934 opravljena komasacija manjših občin v večje teritorialne enote s stalnimi občinskimi uslužbenci. Na območju velike občine Maribor je bilo poleg mesta Maribor, ki je obdržalo enak obseg, kot ga je

imelo leta 1900, organiziranih 26 komasiranih občin. Območje večine teh občin se je povsem ali skoraj povsem pokrivalo z območjem župnij. Nekatere od njih so prevzele tudi ime župnije. Na levem bregu Drave je bilo 11 in desnem bregu 15 komasiranih občin.

Nacistične okupacijske sile so upravljale pokrajino le nekaj dni, saj je že 14. aprila prevzel oblast šef civilne uprave dr. Sigfried Uiberreiter, ki je isti dan razpustil občinske odbore in odstavil slovenske župane, politični komisarji pa so začeli postavljati nove župane predvsem iz vrst domačih volksdeutscherjev in kulturbundovcev. Maribor je postal močan vojaški in policijski center ter sedež civilne uprave za Spodnjo Štajersko. Tudi na območju Maribora je okupator v začetku prevzel upravno-politično organizacijo stare Jugoslavije. Pri kasnejši reorganizaciji je bilo opravljenih nekaj sprememb. Najpomembnejša med njimi je bila reorganizacija mestne občine Maribor, ki je dobila funkcijo okrožja. K staremu mestnemu jedru so priključili deloma zmanjšane predvojne samostojne komasirane občine Kamnica, Košaki, Duplek, Korena, Hoče, Pobrežje, Radvanje, Studenci in Limbuš. Območje mestne občine je sedaj obsegalo 11.511 ha in je bilo razdeljeno na 15 »Ortsgrup«. Vse bivše komasirane občine na podeželju so ostale v glavnem nespremenjene.

Narodnoosvobodilno gibanje — Osvobodilna fronta slovenskega naroda — je ustanavljalo svoje revolucionarne organe; vaške oz. krajevne, rajonske, okrajne in okrožne odbore OF, ki so v krajih, kjer ni bilo mogoče opraviti svobodnih volitev narodnoosvobodilnih odborov, opravljali njihovo funkcijo vse do osvoboditve. V odloku Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta je zapisano »Narodnoosvobodilni odbori so osnova narodne in državne oblasti in s tem hkrati čuvarji resnične samoupravne in državne celote«. Mariborsko okrožje OF je imelo po podatkih okrožnega odbora OF z dne 6. maja 1945 v okrajnem odboru OF Maribor — desni breg 31, Maribor — levi breg 18 in Maribor mesto 27 krajevnih odborov OF, skupaj torej 76. Mariborsko okrožje OF je obsegalo približno ozemlje velike mariborske občine.

Volitve v narodnoosvobodilne odbore so bile na mariborskem območju opravljene že junija in julija 1945. Predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta je izdalo 6. septembra 1945 zakon o upravnih razdelitvi federalne Slovenije. Z njim je bilo na preučevanem območju ustanovljenih 76 krajevnih narodnoosvobodilnih odborov (KNOO) in me-

KRAJEVNI NARODNOOSVOBODILNI ODBORI 1945

sto Maribor. Nove upravno-politične organizacije so torej bile zasnovane na med narodnoosvobodilno borbo organiziranih revolucionarnih organih OF. Če primerjamo število KNOO s številom sosesk leta 1850 in številom občin leta 1900 in 1921, dobimo naslednjo številčno primerjavo: 95 — 84 — 92 — 76. Mnogi KNOO so se povsem ujemali s soseskami iz leta 1850.

Na območju velike občine Maribor je bilo stanje krajevnih narodnoosvobodilnih odborov leta 1945 naslednje: okraj Maribor — levi breg (kraji so naštetih od zahoda proti vzhodu): 1. Sv. Duh na Ostrem vrhu, 2. Selnica ob Dravi, 3. Slemen, 4. Bresternica, 5. Sv. Križ nad Mariborom, 6. Kamnica, 7. Kozjak, 8. Pesnica, 9. Svečina, 10. Zg. Kungota, 11. Cirknica, 12. Šentilj, 13. Ceršak, 14. Selnica ob Muri, 15. Sladki vrh, 16. Velka, 17. Trate, 18. Plodršnica, 19. Sp. Jakobski dol, 20. Zg. Jakobski dol, 21. Jarenina, 22. Gačnik, 23. Pesnica, 24. Sp. Kungota, 25. Košaki, 26. Sv. Marjeta ob Pesnici, 27. Sv. Peter pri Mariboru, 28. Zg. Duplek, 29. Zimica, 30. Jablanca, 31. Žikarce, 32. Korena, 33. Sp. Duplek, 34. Sv. Martin pri Vurberku. V okraju Maribor — desni breg: 1. Sv. Lovrenc na Pohorju, 2. Kumen, 3. Puščava, 4. Smolnik, 5. Ruše, 6. Lobnica, 7. Bistrica, 8. Bezena, 9. Vrhov dol, 10. Limbuš, 11. Pekre, 12. Zg. Radvanje, 13. Sp. Radvanje, 14. Reka-Pohor-

je, 15. Zg. Hoče, 16. Sp. Hoče, 17. Razvanje, 18. Bohova, 19. Brezje, 20. Zrkovci, 21. Dogoše, 22. Sv. Miklavž na Dravskem polju, 23. Rogoza, 24. Skoke, 25. Slivnica, 26. Planica, 27. Loka-Gradišče, 28. Kopivnik, 29. Morje, 30. Fram, 31. Orehova vas, 32. Hotinja vas, 33. Dobrovce, 34. Sv. Janž na Dravskem polju, 35. Ješenca, 36. Rače, 37. Sv. Marjeta na Dravskem polju, 38. Podova, 39. Gorica, 40. Brunšvik, 41. Prepolje in 42. Zlatoličje.

Območje mesta je doživelo spremembo. K staremu mestnemu jedru 5 katastrskih občin so priključili katastrsko občino Krčevina na levem bregu in katastrske občine Pobrežje, Studenci in Tezno na desnem bregu Drave. Studenci so že bili izrazito delavsko predmestje, Pobrežje in Tezno sta se razvijala v to smer. Območje mesta se je povečalo od 703 na 3100 ha. Maribor je postal sedež dveh okrajev — Maribor desni breg in Maribor levi breg — in mariborskega okrožja, ki je obsegalo 9 okrajev: Dolnja Lendava, Murska Sobota, Ljutomer, Gornja Radgona, Ptuj, Maribor levi breg, Maribor desni breg in Dravograd.

43 KNOO ali 58 % je obsegalo samo po eno katastrsko občino; 14 KNOO ali 18 % po dve katastrski občini; 8 ali 11 % po tri katastrske občine; 2 KNOO sta obsegala po 7 in dva po 8 katastrskih občin — Sv. Peter in Šmarjeta ter Svečina in Jakobski dol. Vsi KNOO,

ki so obsegali več kot 5 katastrskih občin, so bili v Slov. goricah. Med najmanjše KNOO štejemo Brunšvik, Skoke in Zg. Hoče. Seveda na velikost KNOO ni vplivalo samo število katastrskih občin, ki jih je obsegal, temveč drugi elementi, kot so pohorski gozdovi (Kumen in Smolnik). Različno je bilo tudi število prebivalcev v KNOO, na splošno pa jih je bilo malo.

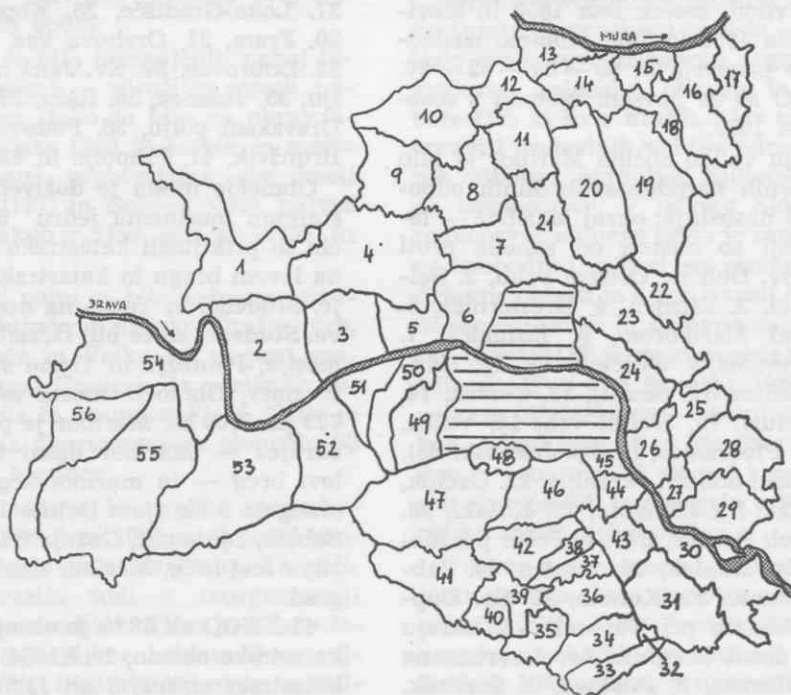
Dinamičen povojni razvoj in njegove posebnosti, ki so zadirale v bistvo družbeno-ekonomskih odnosov, je vplival tudi na spreminjanje upravne ureditve. Tako je skupščina LR Slovenije že aprila 1946 sprejela nov zakon o upravni razdelitvi. Z njim so bili ukinjeni krajevni narodnoosvobodilni odbori in vzpostavljeni krajevni ljudski odbori (KLO) in ljudske skupščine. Zakon je predvidel za območje velike občine Maribor 6 mestnih četrti in 34 KLO, kar pomeni v primerjavi s KNOO zmanjšanje za 42 ali 55 %. V zakonu je bila jasno izražena težnja po združevanju manjših upravnih enot v večje. Ta korak pa je bil politično ocenjen za prenačelnega in izvajanje zakona je bilo junija ustavljeno. Toda že septembra istega leta je izšel nov zakon o upravni razdelitvi LR Slovenije, ki je prinesel nekaj sprememb v prej nakazani smeri, vendar je bil bistveno manj rigorozen. Po določilih tega zakona so bile za ob-

močje preučevanega ozemlja opravljene naslednje spremembe:

Mesto Maribor je postalo samostojna upravna enota na ravni okrajnega ljudskega odbora. Teritorij mesta je bil razširjen tako, da je obsegal po novem naslednje katastrske občine: Bohova (del), Brestrnica (del), Dogoše (del), Grajska vrata, Grajski Marof, Kamnica (del — samo Mariborski otok), Koroška vrata, Košaki, Krčevina, Limbuš (del), Maribor mesto, Orešje, Pekel, Pekre (del), Počehova, Pobrežje, Razvanje (del), Sp. Radvanje, Studenci, Sv. Magdalena, Tezno, Zg. Radvanje in Zrkovci. S tem se je ozemlje mesta povečalo od prejšnjih 3100 ha na 5600 ha.

Ukinjena sta bila okraja Maribor desni breg in Maribor levi breg in formiran je bil okraj Maribor okolica. Južni del bivšega okraja Maribor desni breg je bil vključen v na novo nastali okraj Slovenska Bistrica.

V 15 primerih je prišlo do združitve prejšnjih KNOO, in sicer: Lobnica je bila priključena Rušam, Bezena Bistrici pri Limbušu, Vrhov dol Limbušu, Loka-Gradišče Kopivniku, Bohova in Rogoza (del) Spodnjim Hočam, Zg. Hoče Reki-Pohorju, Skoke Dobrovcam, Prepolje in Trniče Sv. Marjeti na Dravskem polju, Zlatoličje Šentjanžu na Dravskem polju, Žikarce Koreni, Jablance Zimi-

KRAJEVNI LJUDSKI ODBORI 1946

ci, Gačnik Jarenini, Kozjak Zg. Kungoti in Zg. Jakobski dol Sp. Jakobskemu dolu; novi KLO pa je dobil ime Jakobski dol. Iz bivšega KNOO Sv. Marjeta ob Pesnici se je izločila katastrska občina Vukovje in postala samostojen krajevni ljudski odbor Vukovje.

S povečanjem ozemlja mesta Maribora z naštetimi združitvami in eno osamostvojitvijo se je število upravnih enot zmanjšalo od prejšnjih 76 KNOO na 56 KLO. Zmanjšalo se je predvsem število KLO, ki so obsegali le po eno katastrsko občino, in sicer od prejšnjih 43 ali 58 % na 16 ali 29 %. 9 ali 16 % KLO je obsegalo po dve katastrski občini, 12 KLO ali 22 % je obsegalo po 3 katastrske občine, 2 KLO sta zajemala po 7 katastrskih občin, 3 KLO pa so povezovali celo po 8 katastrskih občin (Jakobski dol, Jarenina in Svečina). Tudi sedaj so bili vsi veliki KLO v Slovenskih goricah in so se skoraj v celoti pokrivali s predvojnimi komasiranimi občinami.

Po stanju leta 1946 je bilo na preučevanem območju 56 KLO, od tega jih je spadalo 40 v okraj Maribor okolica, 12 v okraj Slovenska Bistrica, po 2 pa v okraj Ptuj in Radgona. Delovali so naslednji KLO: 1. Duh na Ostrem vrhu, 2. Selnica ob Dravi, 3. Slemen, 4. Sv. Križ nad Mariborom, 5. Brestrnica, 6. Kamnica, 7. Sp. Kungota, 8. Zg. Kungota, 9. Sv. Jurij ob Pesnici, 10. Svečina, 11. Cirknica, 12. Šentilj v Slovenskih goricah, 13. Ceršak, 14. Selnica ob Muri, 15. Sladki vrh, 16. Velka, 17. Trate, 18. Ploderšnica, 19. Jakobski dol, 20. Jarenina, 21. Pesnica, 22. Vukovje, 23. Sv. Marjeta ob Pesnici, 24. Sv. Peter pri Mariboru, 25. Zimica, 26. Zg. Duplek, 27. Sp. Duplek, 28. Korena, 29. Sv. Martin, 30. Sv. Janž na Dravskem polju, 31. Sv. Marjeta na Dravskem polju, 32. Brunšvik, 33. Gorica, 34. Podova, 35. Ješenca, 36. Rače, 37. Hotinja vas, 38. Orehova vas, 39. Fram, 40. Morje, 41. Kopivnik, 42. Slivnica, 43. Dobrovce, 44. Sv. Miklavž na Dravskem polju, 45. Dogoše, 46. Sp. Hoče, 47. Reka-Pohorje, 48. Razvanje, 49. Pekre, 50. Limbuš, 51. Bistrica, 52. Ruše, 53. Smolnik, 54. Puščava, 55. Kumen in 56. Sv. Lovrenc na Pohorju.

Februarja 1949 je skupščina LR Slovenije sprejela nov zakon o spremembah upravne razdelitve. Med spremembami je tudi določilo, da se okraj Maribor mesto razdeli na 3 rajone in 1 kraj, ki obsegajo naslednje katastrske občine:

I. rajon: Brestrnica (del), Grajska vrata, Grajski Marof, Kamnica (del), Koroška vrata, Košaki, Krčevina, Maribor mesto, Orešje, Pekel in Počehova;

II. rajon: Limbuš (del), Pekre (del), Sp. Radvanje, Studenci, Sv. Magdalena in Zg. Radvanje;

III. rajon: Bohova (del), Dogoše (del), Pobrežje, Razvanje (del), Tezno in Zrkovci; kraj Kamnica: Rošpoh, Kamnica (del) in Brestrnica (del).

Območje mesta je sedaj merilo okrog 7200 ha.

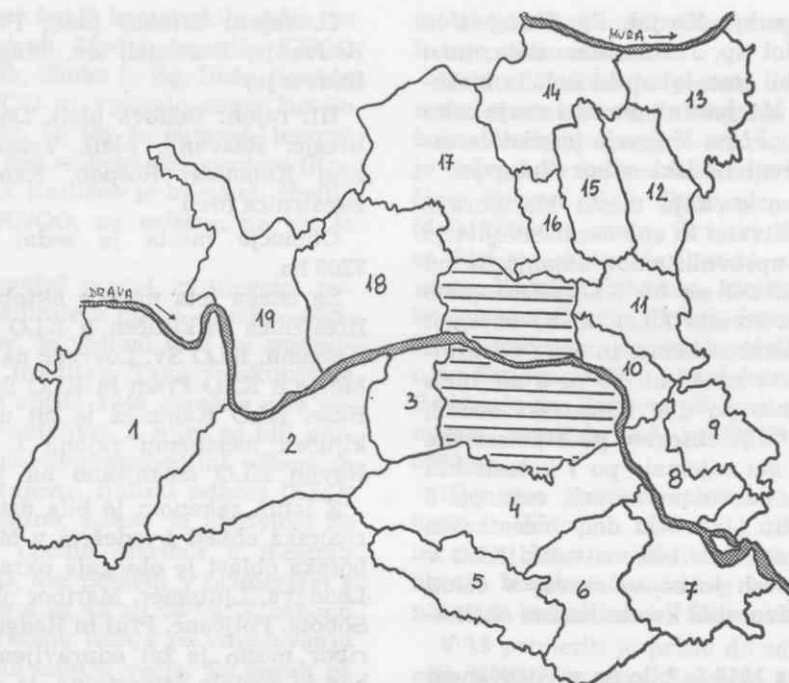
Še istega leta meseca oktobra je bil KLO Brestrnica priključen h KLO Srednje, KLO Kumenh, KLO Sv. Lovrenc na Pohorju, KLO Morje h KLO Fram in KLO Smolnik h KLO Ruše. KLO Kamnica je bil ukinjen in priključen mestnemu rajonu I. Tako je bilo število KLO zmanjšano na 49.

Z istim zakonom je bila ustanovljena mariborska oblast s sedežem v Mariboru. Mariborska oblast je obsegala okraje: Dravograd, Lendava, Ljutomer, Maribor okolica, Murska Sobota, Poljčane, Ptuj in Radgona. Okraj Maribor mesto je bil odpravljen, mesto Maribor je postalo samostojna, iz okrajev izločena upravopolitična enota.

V začetku leta 1951 so bile ukinjene oblasti in Maribor je s tem izgubil pomembno regionalno funkcijo.

Bistvene vsebinske in s tem povezane prostorske spremembe v upravni razdelitvi je prinesel zakon aprila 1952. Ukinjeni so bili krajevni ljudski odbori in ustanovljene občine. Maribor je bil poleg Ljubljane in Celja razglašen za samostojno mesto. Mestno območje je bilo ponovno povečano s priključitvijo bivšega KLO Korena, večjega dela KLO Razvanje in katastrske občine Bohova. Ukinjen je bil okraj Poljčane in večina njegovega ozemlja priključena okraju Maribor okolica s sedežem v Mariboru. Na ozemlju velike občine Maribor je bilo formiranih 19 občin, in sicer: 1. Lovrenc na Pohorju, 2. Ruše, 3. Limbuš, 4. Hoče, 5. Fram, 6. Rače, 7. Starše, 8. Duplek, 9. Korena, 10. Malečnik, 11. Šmarjeta pri Pesnici, 12. Jakobski dol, 13. Sladki vrh, 14. Šentilj v Slovenskih goricah, 15. Jarenina, 16. Pesnica, 17. Zg. Kungota, 18. Brestrnica in 19. Selnica ob Dravi. Občina Starše in katastrska občina Vumpah v okviru občine Grajena sta takrat še pripadali okraju Ptuj, Gradišče na Kozjaku ter del katastrske občine Vurmat pa okraju Slovenj Gradec. Kmalu za tem je bil ukinjen okraj Slovenj Gradec in njegovo območje priključeno okraju Maribor.

Po številu katastrskih občin je bila na območju velike občine Maribor največja Zg. Kungota, ki je imela 20 katastrskih občin, sledijo ji Hoče z 11 katastrskimi občinami. Po

OBČINE 1952

površini je bila največja občina Lovrenc na Pohorju, ki je merila 8500 ha. Najmanjša je bila občina Pesnica z blizu 1500 ha. Nove občine so bile v glavnem naravno geografsko zaokrožene enote, ki so v stoletnem razvoju izoblikovale središčna naselja z določenimi krajevnimi funkcijami — šola, pošta, občinska uprava, župnija, trgovina, gostilna in obrt.

Nove bistvene spremembe v upravni razdelitvi je prinesel zakon o območjih okrajev in občin v SR Sloveniji v aprilu leta 1955. Dobili smo občine-komune. V našem primeru je namesto prejšnjega samostojnega mesta Maribora in 19 občin bilo z zakonom formiranih samo 7 občin-komun. Območje mesta je bilo razdeljeno na 4 občine: Maribor-Center, Maribor-Košaki, Maribor-Tabor in Maribor-Tezno; vsaki od njih je bilo priključenih nekaj okoliških krajev. Tako je občina Maribor-Center obsegala stari del mestnega jedra na levem bregu Drave z Meljem in bivšo občino Malečnik ter kraje med Dravo in jugoslovansko-avstrijsko mejo. Občina Maribor-Košaki je dobila od mesta le Košaško predmestje, sicer pa celotno Pesniško dolino do državne meje na zahodu. Občina Maribor-Tabor je zajemala mestna predela Studenci in Tabor na desnem bregu Drave in podpohorske vasi. Občina Maribor-Tezno je obsegala mestna predela Pobrežje in Tezno, k temu pa še večji del Mariborskega Pohorja, sever-

nji del Dravskega polja in še del Slovenskih goric. Zaradi urejanja skupnih mestnih zadev je bil osnovan mestni svet. Ves zahodni del preučevanega ozemlja je bil organiziran v občino Ruše. Kraje severovzhodnega dela preučevanega ozemlja je povezovala občina Šentilj. Južni predel preučevanega ozemlja pa je obsegala občina Rače.

Julija 1957 je bil odpravljen okraj Ptuj; reorganizirane občine-komune na njegovem območju — Ptuj, Gorišnica in Lešje — pa so bile priključene okraju Maribor.

Septembra 1958 je bila z zakonom ukinjena občina Šentilj v Slovenskih goricah in v celoti priključena občini Maribor-Košaki. Z istim zakonom so bile iz občine Maribor-Center izločene in pripojene občini Ruše katastrske občine Jelovec, Srednje, Sv. Križ z naseljem Gaj, Šober in Zg. Slemen. Katastrski občini Grušova in Ruperče sta bili pripojeni občini Maribor-Košaki. Občina Maribor-Center je bila tako po površini bistveno zmanjšana in skoraj povsem omejena na pravo mestno območje.

Toda že 2 leti kasneje, marca 1960, je prišlo do novih večjih sprememb. Odpravljena je bila občina Maribor-Košaki in v celoti priključena občini Maribor-Center. Odpravljena je bila tudi občina Ruše, kraji na levem bregu Drave so bili priključeni občini Maribor-Center, kraji na desnem bregu pa občini Maribor-Tabor. Občina Rače je bila pri-

ključena občini Maribor-Tezno. Za ožje mestno območje je še naprej usklajeval politiko mestni svet Maribor.

Decembra 1962 sta bila s posebnim zakonom združena okraja Maribor in Murska Sobota in tako je okraj Maribor obsegal celotno Podravje in Pomurje od Črne do Lendave. Leta 1964 so bila na novo določena območja mest. Mestu Mariboru je bila pripojena Brestrnica, priključen pa mu je bil tudi ves vzhodni del Pohorja z njegovimi domovi in smučarskimi tereni. Mesto naj skrbi za rekreacijo svojih prebivalcev! Mestno območje se je ponovno povečalo in merilo nekaj nad 10.000 ha.

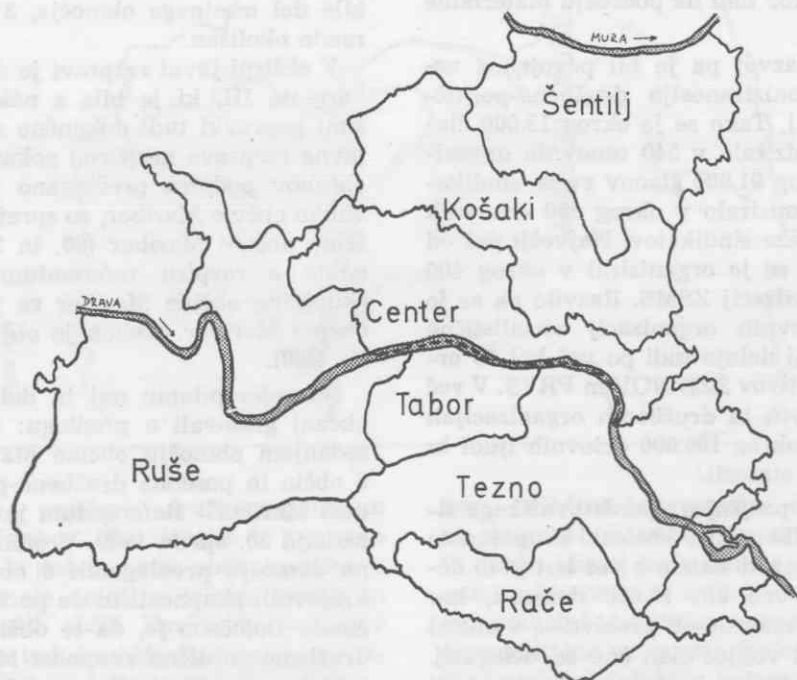
Marca 1965 so bili odpravljeni zadnji štirje okraji, med njimi tudi okraj Maribor. S tem je Maribor ponovno izgubil regionalno funkcijo, ki jo je v različnih vlogah opravljal vse od leta 1945.

3 mariborske občine — Maribor-Center, Maribor-Tabor in Maribor-Tezno — so kljub usklajevalnim prizadevanjem mestnega sveta vedno bolj vodile samostojno politiko, ki je bila včasih v škodo enotnemu razvoju mesta. Po daljših razpravah je prevladalo mnenje, da bi bilo za nadaljnji razvoj mesta koristno, če bi se 3 mestne občine združile. Predlog je dobil večinsko podporo v mestnem svetu in skupščini SR Slovenije, ki je sprejela zakon o združitvi mariborskih občin de-

cembra 1966. leta. 3 mariborske občine so prenehale, nova velika občina Maribor pa je začela delovati s 1. januarjem 1967. S tem dnem je prenehal z delom tudi mestni svet. Začasna skupščina velike občine Maribor je sprejela 11. 1. 1967 odlok o organih začasne skupščine in njenih svetov ter komisij. Tako je nastala velika občina Maribor, ki je merila 73.800 ha in štela 175.000 prebivalcev, od tega na območju mesta okrog 100.000. Po površini je bila nova občina Maribor v SR Sloveniji na četrtem mestu, po številu prebivalstva pa na prvem mestu. Imela je šestkrat več prebivalstva, kot je znašalo povprečje vseh slovenskih občin ali blizu eno desetino vsega prebivalstva SR Slovenije.

S formiranjem velike občine Maribor je bilo končano 20-letno obdobje stalnih upravno-političnih sprememb, ki so s postopnim združevanjem manjših upravno-političnih enot od KNOO prek KLO, občin, občin-komun privedle do občine giganta.

Domače razprave in pripombe iz republiških forumov so prispevale k odločitvi, da je skupščina občine Maribor februarja 1978 na predlog predsedstva OK SZDL imenovala poseben odbor z nalogo, »da preuči razvoj samoupravljanja in političnega sistema v občini Maribor ter pripravi ugotovitve, ocene in smernice glede nadaljnega razvoja. To je skupščina občine naredila na osnovi ugotov-

OBČINE-KOMUNE 1955

vitve, da so z razvojem materialne osnove družbe in socialističnih samoupravnih odnosov nastale bistvene spremembe v družbeno-ekonomskih in družbeno-političnih odnosih tudi v občini Maribor, ki terjajo preoblikovanje občine tako, da bo mogoče neposredneje uresničevati samoupravne pravice in dolžnosti«. Odbor je pripravil posebno študijo, ki je bila kot gradivo za javno razpravo objavljena novembra 1979 v posebni številki Delegata. Iz tega gradiva, navajamo nekaj podatkov, s katerimi predlagatelji utemeljujejo potrebo po preoblikovanju občine.

»V občini Maribor so nastale po posameznih področjih naslednje spremembe:

a) V združenem delu so se delovni ljudje iz okrog 140 delovnih organizacij pred ustavnimi amandmaji doslej organizirali v 309 TOZD, 73 enovitih DO, 58 DO s TOZD, 9 SOZD, 2 POZD, 74 DSSS. Ostaja pa še okrog 150 dislociranih obratov. Tako je v sedanji občini organizirano več kot 660 samoupravnih organizacij v združenem delu (večjih — brez raznih predstavništev, itd.).

b) Delovni ljudje in občani, ki so celih 11 let bili organizirani v 40 krajevnih skupnostih, so se v zadnjih dveh letih organizirali v 76 krajevnih skupnosti. Vrsta zlasti obmejnih krajevnih skupnosti se medsebojno povezuje v skupnosti krajevnih skupnosti, ustanovili pa so tudi 21 samoupravnih interesnih skupnosti tako na področju družbenih dejavnosti kakor tudi na področju materialne proizvodnje.

c) Takšen razvoj pa je bil pogojen z ustrežnejšo organiziranostjo družbeno-političnih organizacij. Tako se je okrog 13.000 članov ZK organiziralo v 540 osnovnih organizacij ZK. Okrog 91.000 članov zveze sindikatov se je organiziralo v okrog 650 osnovnih organizacij zveze sindikatov. Največji del od 55.000 mladih se je organiziral v okrog 400 osnovnih organizacij ZSMS. Razvilo pa se je tudi 76 krajevnih organizacij socialistične zveze. V občini deluje tudi po več kot 60 organizacij in aktivov ZZB NOV in PRVS. V več kot 480 društvih in družbenih organizacijah je vključenih okrog 100.000 delovnih ljudi in občanov vseh starosti.

č) Na mesto prejšnjega predstavniškega sistema z 200 odborniki v občinski skupščini se je razvil delegatski sistem z več kot 2740 delegacijami in več kot 18.400 delegati, kar pomeni, da je vsak deseti prebivalec v občini oz. vsak sedmi volilec član ene od delegacij. Neprimerno več pa je poleg teh delegacij vključenih delovnih ljudi in občanov tudi v organih samoupravljanja v TOZD, v KS ter

v drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih.«

Gradivo je obsegalo tudi 5 variantnih predlogov za novo organiziranost s kartami in osnovnimi statističnimi podatki za vsako predlagano varianto. Navedimo nekaj značilnosti variantnih predlogov.

Varianta I je predvidevala 5 občin. Njena posebnost je zamisel, da bi postala ena občina celotno mestno območje; ostale 4 občine bi obsegale okolico: Ruše, ves prostor zahodno od Kamnice, Pesnica, slovenjegoriški svet severno od Maribora do državne meje, Tabor, zahodni del Dravskega polja in Pohorje. Pobrežje vzhodni del Dravskega polja in zahodni del Slovenskih gorc.

Varianta II je predvidevala 7 občin, in sicer 3 mestne občine: Center na levem bregu Drave ter Tabor in Tezno na desnem bregu. Okoliške 4 občine bi bile enake kot pri I. varianti.

Varianta III je predvidevala 6 občin. 3 mestne občine si razdelijo območje mesta in priključijo še bližnjo okolico; 3 druge občine si razdelijo okolico — Ruše, Pesnica in Rače.

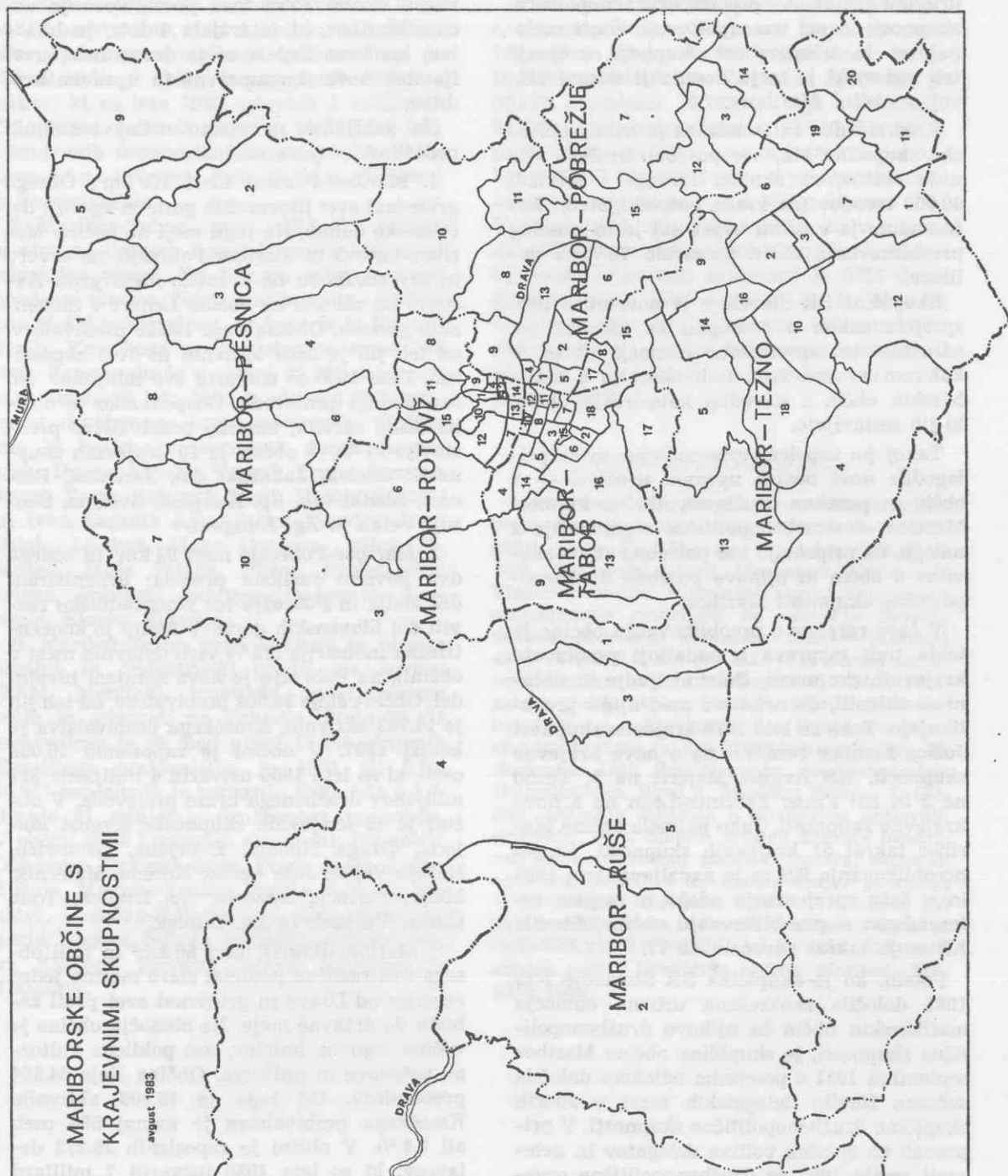
Varianta IV je tudi predvidevala 6 občin, vendar bi vsaka od njih dobila del mestnega območja in del okoliških krajev.

Varianta V je predvidevala 7 občin, in sicer tako, da bi bil strogi center mesta na obeh straneh Drave samostojna občina (nekdanje staro mestno območje) 3 občine bi dobile del mestnega območja, 3 pa bi bile izrazito okoliške.

V obširni javni razpravi je dobila prednost varianta III, ki je bila z nekaterimi manjšimi popravki tudi dokončno sprejeta. Ko je javna razprava nesporno pokazala, da večina občanov podpira predlagano preoblikovanje velike občine Maribor, so sprejeli zbori skupščine občine Maribor (20. in 25. marca 1980) odlok o razpisu referendumu o predlogu skupščine občine Maribor za preoblikovanje občine Maribor. (Odlok je objavljen v MUV št. 4/80).

Na referendumu naj bi delovni ljudje in občani glasovali o predlogu: »da se na dosedanjem območju občine Maribor ustanovi 6 občin in posebna družbeno-politična skupnost Maribor.« Referendum je bil določen za nedeljo 20. aprila 1980. V odloku so navedena območja predlaganih 6 občin na osnovi krajevnih skupnosti in ne po katastrskih občinah. Določeno je, da se občine in posebna družbeno-politična skupnost Maribor konstituirajo z izvolitvijo članov delegacij za skupščine družbeno-političnih skupnosti v letu 1982. Odlok opredeljuje osnovne odnose med

občinami in posebno družbeno-politično skupnostjo Maribor. Med drugim je napisano tudi: »Imena in sedeže novih občin in njihove natančnejše meje določijo delovni ljudje in občani v statutih občin. Vsaka občina ima v svojem imenu tudi ime Maribor kot izraz zaokroženega ekonomskega, socialnega, kulturnega in prostorskega območja, povezanega v posebno družbenopolitično skupnost Mari-

bor... Občina je v posebni družbenopolitični skupnosti Maribor samostojna skupnost, ki pa je hkrati tudi skupaj z drugimi občinami odgovorna za celovit družbenoekonomski, politični in kulturni razvoj posebne družbenopolitične skupnosti. Delovni ljudje in občani v občini določajo, katere skupne interese ter pravice in dolžnosti bodo zaradi potreb skupnega življenja in razvoja urejali kupaj z

drugimi občinami v posebni družbenopolitični skupnosti in pri tem upoštevajo zlasti racionalnost in učinkovitost skupnega urejanja teh zadev, ki jo terja dosedanji skupni razvoj v občini Maribor».

Pred izvedbo referenduma je izdala občinska skupščina Maribor posebno brošuro »Za naše občine, za skupen razvoj« v nakladi 60.000 izvodov (za vsako gospodinjstvo). Referendum je v celoti uspel, saj je za predlog preoblikovanja občin glasovalo 76,96 % volilcev.

Skupščina SR Slovenije je novembra 1980 sprejela zakon o postopku za ustanovitev, združitvev oz. spremembo območja občin, v katerem so navedena tudi območja 6 mariborskih občin z navedbo katastrskih občin, ki jih sestavljajo.

Takoj po uspelem referendumu so se prilagodile novi bodoči upravni ureditvi — 6 občin in posebna družbenopolitična kupnost Maribor — družbenopolitične organizacije z nalogo, da pripravijo vse potrebno za ustanovitev 6 občin in njihove posebne družbenopolitične skupnosti Maribor.

V času razprav o preoblikovanju občine je tekla tudi razprava o nadaljnji preobrazbi krajevnih skupnosti. Delovni ljudje in občani so sklenili, da nekatere med njimi preoblikujejo. Tako so leta 1978 krajevno skupnost Jožica Flander razdelili na 4 nove krajevne skupnosti, KS Avgust Majerič na 5, Tezno na 3 in KS Franc Zalaznik-Leon na 3 nove krajevne skupnosti. Tako je imela občina Maribor takrat 51 krajevnih skupnosti. Proces preoblikovanja KS se je nadaljeval leta 1979 in v času sprejemanja odloka o razpisu referenduma o preoblikovanju občine. Število KS se je takrat povečalo na 77.

Potem, ko je skupščina SR Slovenije leta 1981 določila zaokrožena urbana območja mariborskih občin in njihove družbenopolitične skupnosti, je skupščina občine Maribor septembra 1981 s posebnim odlokom določila začasno število delegatskih mest v zborih skupščine družbenopolitične skupnosti. V pripravah na splošne volitve delegatov in delegacij aprila 1982 so družbenopolitične organizacije opravile evidentiranje in kandidiranje možnih kandidatov za delegate zborov občinskih skupščin in skupščin samoupravnih interesnih skupnosti. Tako je bilo treba pripraviti samo še njihovo izvoitev. Ko je bila ta opravljena, so se maja 1982 konstituirale nove občinske skupščine in skupščina posebne družbenopolitične skupnosti, skupščine samoupravnih interesnih skupnosti ter njihovi izvršni svetovi, komisije, odbori ter up-

ravne službe. Prva faza preoblikovanja občine Maribor, ki je trajala 4 leta, je bila s tem končana. Začela se je druga faza, uveljavitev nove samoupravne in upravne ureditve.

Za zaključek navajamo nekaj temeljnih podatkov za nove občine.

1. Maribor-Pesnica meri 169 km². Obsega gričevnat svet Slovenskih goric in zgornji del Pesniške doline. Na jugu meji na občino Maribor-Rotovž in Maribor-Pobrežje, na severu in severovzhodu na državno mejo proti Avstriji, na vzhodu na občino Lenart v Slovenskih goricah. Občina šteje 18.528 prebivalcev, od teh jih je 8569 aktivnih in 3461 zaposlenih. Leta 1980 so ustvarili 890 milijonov din družbenega proizvoda. Gospodarsko je občina slabo razvita, kmečko prebivalstvo predstavlja 27 %. V občini je 10 krajevnih skupnosti: Ceršak, Jakobski dol, Jarenina, Pesnica, Sladki vrh, Sp. Kungota, Svečina, Šentilj, Velka in Zg. Kungota.

2. Maribor-Pobrežje meri 94 km² in obsega dva povsem različna predela: urbanizirani del Melja in Pobrežja ter vinogradniško razviti del Slovenskih goric. V Melju je koncentrirana industrija (82 % vseh delovnih mest v občini), na Pobrežju je novo zgrajeni bivalni del. Občina šteje 30.904 prebivalcev, od teh jih je 14.783 aktivnih. Kmečkega prebivalstva je komaj 1597. V občini je zaposlenih 15.096 oseb, ki so leta 1980 ustvarili 4 milijarde 317 milijonov družbenega bruto proizvoda. V občini je 15 krajevnih skupnosti: Avgust Majerič, Draga Kobala, Dvorjane, Greenwich, Heroja Vojka, Jože Lacko, Korena, Malečnik, Melje, Pernica, Ruperče, Sp. Duplek, Tone Čufar, Vurberk in Zg. Duplek.

3. Maribor-Rotovž meri 66 km² in tudi obsega dva različna predela: staro mestno jedro severno od Drave in gričevnat svet proti zahodu do državne meje. Na območju občine je večina trgovin, hotelov, vse poklicne kulturne ustanove in univerza. Občina šteje 34.584 prebivalcev. Od tega je 15.805 aktivnih. Kmečkega prebivalstva je komaj 585 oseb ali 2,8 %. V občini je zaposlenih 28.272 delavcev, ki so leta 1980 ustvarili 7 milijard 399 milijonov družbenega proizvoda. Občina ima 15 krajevnih skupnosti: Anton Aškerc, Boris Kidrič, Brestrnica, Heroja Toneta Tomšiča, Ivan Cankar, Kamnica, Koroška vrata, Košaki, Krčevina, Ob parku, Počehova, Prežihov Voranc, Rotovž, Talci in Za tremi ribniki.

4. Maribor-Ruše meri 209 km² z velikimi površinami gozdov na Pohorju in Kozjaku. Industrija je koncentrirana v Rušah in oko-

lici. Sedež občine je v Rušah. Občina šteje 14.833 prebivalcev, med njimi je 6538 aktivnih. Aktivnega kmečkega prebivalstva je 632 ali 10 %. V občini je zaposlenih 4672 delavcev, ki so leta 1980 ustvarili 1 milijardo 379 milijonov din družbenega proizvoda. Ima 5 krajevnih skupnosti: Bistrica pri Limbušu, Lovrenc na Pohorju, Ruše, Selnica ob Dravi in Smolnik-Fala.

5. Maribor-Tabor meri 42 km², obsega prostor na desnem bregu Drave zahodno od železniške proge. Na južnem robu je novo zgrajena mestna četrt Maribor-jug. Občina ima 51.425 prebivalcev, od tega je 24.830 aktivnih. Kmečkega prebivalstva je samo 309 oseb. Zaposlenih je v občini 25.595 delavcev, ki so ustvarili leta 1980 8 milijard 223 milijonov družbenega bruto proizvoda. Občina ima 18 krajevnih skupnosti: Angel Besednjak, Dušan Kveder Tomaž, Franc Rozman Stane, Franc Zalaznik Leon, Heroja Šercerja, Ivan Zagrnjak Joco, Jožica Flander, Juga Polak, Limbuš, Maks Durjava, Miloš Zidanšek, Moša Pijade, Pekre, Proletarskih brigad, Pohorski bataljon, Radvanje, Razvanje, Slavko Šlander.

6. Maribor-Tezno meri 157 km² in obsega bivalni in industrijski predel na severu (TAM, Metalna), kmetijski na Dravskem polju in gozdnati na Pohorju. Šteje 35.425 prebivalcev in je med njimi 17.260 aktivnih kmečkega prebivalstva je 1680 ali 9 %. 14.967 zaposlenih je ustvarilo 1980. leta 4 milijarde 61 milijonov družbenega proizvoda. V občini je 20 krajevnih skupnosti: Brunšvik, Dobrovce, Dravski dvor, Fram, Hoče, Loka-Rošnja, Marjeta-Trniče, Martin Konšak, Miklavž, Orehova-Hotinja vas, Rače, Reka-Pohorje, Rogoza, Silvira Tomassini, Skoke, Slava Klavora, Slivnica, Starše, Prepolje in Zlatoličje.

6 mariborskih občin, povezanih v posebno družbeno-politično skupnost Maribor, meri 737 km² in šteje 185.699 prebivalcev; to je 10,35 % prebivalstva Slovenije. Aktivnih je 92.967, zaposlenih 79.768, od tega v industriji 39.448 in v negospodarstvu 12.949. Kmečkih prebivalcev je 7422, oseb z lastnimi dohodki pa 27.172. Skupni družbeni proizvod je znašal 1980. leta 26 milijard 590 milijonov din. V delegatskih skupščinah občin in v mestni skupščini ter v delegatskih skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti je 5833 delegatskih mest. (Vsi podatki so iz brošure »Maribor '83,« ki jo je izdal informacijsko dokumentarni center pri mestni skupščini Maribor. Vsi podatki o prebivalstvu so iz popisa 1981).

VIRI IN LITERATURA

1. Allgemeines Landesgesetz — und Regierungsblatt für das Kronland Steiermark. XXX. Stück, Erlass No. 378 z dne 7. oktobra 1850. Graz 1850. Marburški okrog, Marburger Kreis.— 2. Vladimir Bračić: Prostorski razvoj upravne in samoupravne razdelitve na območju Severovzhodne Slovenije. Summary. ČZN — Maribor, 49 = 14 (1978) 2, str. 269-342. — 3. Razvoj samoupravljanja v občini Maribor. DELEGAT, delegatsko glasilo občine Maribor. Maribor, november 1979. — 4. Ergebnisse der Bevölkerungsbestandsaufnahme in der Untersteiermark vom 29. November 1942. Schriftenreihe des Steierischen Heimatbundes, Band 1. Marburg 1943. — 5. Odloki občinskih skupščin o ustanovitvi krajevnih skupnosti. — 6. Splošni pregled dravske banovine. Glavni statistični podatki, Uprava, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939. Ljubljana 1939. — 7. Uradni list LRS in SRS od leta 1945—1981 z zakoni o upravni razdelitvi v naši republiki. — 8. Za naše občine, za skupen razvj. Skupščina občine Maribor, Maribor 1980.